

Osmanlı Dönemi Rumeli Vakıfları ve Şehirleşme: Prizren ve Filibe Vakıfları Örneği

Mehmet Bulut* - Mehmet Tuğrul**

Giriş

Osmanlı toplum ve devlet anlayışında mali ve iktisadi istikrarın sağlanması ve korunması önemli önceliklerin başında gelmektedir. Sosyal açıdan birçok fonksiyonları olmasının yanında, devletin gelirlerinde istikrarlılık ve süreklilik politikası çerçevesinde kamunun yükünü üstlenmeleri yoluyla giderlerini azaltıcı etkileri yönüyle vakıfların oynadıkları rol mali ve iktisadi istikrar açısından son derece önemli olmaktadır. Dolayısıyla vakıflar hem bireyler hem sosyal sınıflar ve hem de devlet için önemli kurumsal yapılardır.

Balkan coğrafyasında Osmanlı nüfusunun artmasıyla vakıfların niceliği ve niteliği üzerindeki etkisi de artan derecede bir öneme sahiptir. Altyapı ve bayındırlık hizmetleri devlet tarafından üstlenilmek yerine vakıf müesseseleri tarafından finanse edilmiştir. Tarihsel süreç ve Osmanlı tecrübesine bakıldığında görülecektir ki, pek çok devletin zaman içinde öneremediği kredi ve finansal hizmetler ile eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlerin gerçekleşmesinde vakıf müessesesinin önemli bir rolü olmuştur.¹ Vakıf bünyesinde kurulan mekteplerin, medreselerin, külliyelerin, yolların, köprülerin ve darüşşifaların vb. sosyal ve kültürel hayata doğrudan etkisi olan yapıların finansmanı yine vakıf bünyesinde kurulmuş olan, finansman getirisi olan kurumlar tarafından finanse edilmekteydi. Buradan yola çıkarak, vakıf kurumlarının elde ettiği karları öncelikle sosyal refahı artıran, gelir dağılımını dengeleyecek şekilde kullandığını, daha sonra elde kalan karların ve

* Prof. Dr., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi, İslam İktisadı ve Finans Bölümü, İstanbul/TÜRKİYE, mehmetbulut05@gmail.com ORCID:0000-0001-5903-4721

** Arş., Gör., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Ankara/TÜRKİYE, mehmedtuğrul@gmail.com ORCID:0000-0001-5200-0596

1 Nazif Öztürk, "Tarihte ve Bugün Vakıflar Eliyle Aileye Götürülen Hizmetler", Sosyal Politikalar Çalışma Dergisi, 3, Ankara, 1993, ss. 78-89. Murat Çizakca, "Latest Development in the Western Non-Profit Sector and the Implications for Islamic Awqaf", Islamic Economic Institutions and the Elimination of Poverty, The Islamic Foundation, Leicester, 2002, ss. 263-287, s. 264.

tasarrufların yeniden yatırıma dönüştürülerek yüksek getiri getiren faaliyetlere aktarıldığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Osmanlı yönetici elitinin yönetim gücünü, ekonominin neredeyse tamamında ve toplumsal alanda merkezi konumunu uzun bir dönem devam ettirmiş olması ve başta loncalar ve piyasalar olmak üzere belli başlı ekonomik kurumlar üzerinde güçlü kontrolünü devam ettirmesi istikrar açısından ayrı bir öneme haiz gibi görünmektedir.² Temel önceliği kendi kendine yeterli bir ekonomik yapıyı kurmak ve uzun dönemde devam ettirmek olan Osmanlıların bu kurumlara ek olarak vakıflar da merkez yönetim tarafından teşvik edilmiş ve her zaman desteklenmiştir. Osmanlı iktisat tasavvurunda doğal ekonomik kurumlara ek olarak vakıflar, geniş coğrafyada istikrar ve adaletin sağlanmasında, kendi kendine yeterliliği gerçekleştirmede ve ekonomide refahın geniş kitlelere yaygınlaştırılması ve servetin ve gelirin yeniden dağıtılmasında bu kurumların özel bir yeri ve önemi olduğu anlaşılmaktadır.³

Şehir, kale (güvenlik), mabed (din) ve pazar (ekonomi)dan oluşan üçlünün bir araya gelmesiyle oluşan ve insanların bu kurumlar etrafında toplumsal yaşamını sürdürdüğü yere verilen addır. Nüfus yoğunluğuna göre bu yerlere verilen idari isimler değişkenlik gösterse de ihtiva ettiği kurumlar itibarıyla benzer özellikler taşımak durumundadırlar. Bu tanıma göre bir şehrin kontrolü ve yönetiminin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için siyasi iktidarın, şehri güvenlik altına aldıktan sonra dini, sosyal ve ekonomik kurumları işler hale getirmesi gerekmektedir. Tarih boyunca devletler şehirleri yaşatabilmek adına yukarıda bahsi geçen enstrümanların hepsini işler hale getirebilmek isteseler de genelde başarılı olamamışlardır. Buna göre, devletler önemli bir kısmı güvenliğe odaklanmış ve diğer iki kurumu ihmal etmiştir ya da güvenlik ve dini kurumları oluşturmakta başarılı olmuşlar ve ekonomik kurumları ihmal etmişlerdir. Roma, Endülüs, Osmanlı, Selçuklu, Antik Yunan gibi başarılı olanlar zaten tarihte bu özelliklerinden ötürü öne çıkmışlardır.⁴

Şehir kurmanın medeniyet kurma olarak algılandığı İslam dünyasında ise bu üç kurumu ahenkli bir şekilde işler hale getirmek önemli bir mesele olmuştur. Buna istinaden bu üçlüyü bir araya getirecek ve bunlar etrafında çeşitli kurumları

2 Mehmet Bulut, "Osmanlılar'da Ekonominin Finansmanı Meselesine Yeniden Genel Bir Bakış", *İslam Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, 2008, 18, 4: 447-452.

3 Mehmet Bulut, "Reconsideration of Economic Views of a Classical Empire and a Nation State during the Mercantilist Age.s" *American Journal of Economics and Sociology*, (SSCI), Vol: 68, No. 3,791-828, 2009.

4 Richard Van Leeuwen, *Bir Osmanlı Şehri Şam*, Küre Yayınları, İstanbul, 2012.

serpiştirecek bir çatı müesseseyi oluşturmak çok hayati öneme sahip olmuştur. Neticede vakıf müessesesinin etkinlik kazandığı görülmektedir.

Meşruiyetini dinî referanslardan alan vakıf, menkul ya da gayrimenkul malın sadece Allah'ın rızası doğrultusunda elden çıkarılması ve hayri bir amaç doğrultusunda kullanılmasına verilen addır. İlk başlarda küçük çaplı hayır faaliyetlerinde kullanılan bu müessese, zamanla şehirlerin inşâsını sağlayan bir kullanım alanına kavuşmuştur. İslam coğrafyasında yaygınlaştırılan vakıf uygulamaları Osmanlı döneminde zirveye ulaşmıştır. Toplumun her kesiminden insanlar bu uygulamaya dahil olmuş ve kullanım alanı toplumun her alanına yaygınlaşmıştır.

Osmanlı döneminde o derece yaygınlaşmıştır ki artık vakıf vasıtasıyla şehirler kurulur olmuştur. Rumeli ve Anadolu'da bulunan "vakıf" isimli şehirler buna en güzel örneklerdir. Bunun haricinde Osmanlı öncesinde var olup önemini kaybetmiş şehirler yine vakıf müessesesi ile şenlenme imkânı bulmuştur. Günümüz Rumeli şehirlerine bakıldığından şehir merkezlerinde bulunan binaların birçoğunun Osmanlı vakıf eseri olduğu ya da vakıf arazisi üzerine kurulduğu anlaşılmaktadır.

Osmanlı döneminde bir şehir fethine mazhar olunca güvenlik sağlanmış olurdu. Bundan sonraki şehre dair işlemler şehrin nüfusunun arttırılması, sosyal ve ekonomik hayatın canlı tutulmasına yönelik olurdu. Bu amaç doğrultusunda şehrin fethinde etkin olan Padişah ve komutanlar iskân politikasını devreye sokarak şehri nüfus açısından desteklerken vakıf vasıtasıyla ise şehrin sosyal ve ekonomik hayatını canlandırmaya çalışırdı. Şehrin merkezine cami inşa edilir, bunun yakınında çarşı İslâmî usullere göre dizayn edilir, eğitim müesseseleri oluşturulur, han, kervansaray, hamam gibi yapılar caminin etrafında bir sarmal oluşturacak şekilde kurulurdu. Neticede bir İslâm şehri oluşturulmuş olurdu.

Vakıfların, sosyal ve ekonomik açılardan şehirlere fayda sağladığı ve şehirlerin idame ve istikrarında önemli rol oynadığı bilinmektedir. Vakıfların sosyal boyutları incelenirken oluşturulan alt başlıklar din, eğitim, kültür, sağlık, belediye hizmetleri olmuştur. Din hizmetleri, cami, mescid, türbe, tekke gibi yapıların; eğitim hizmetleri, mekteb, medrese, tekke, kütüphane gibi yapıların; belediye hizmetleri, çeşme, sebil, kaldırım, yol, köprü gibi yapıların inşâsı ve idâmesini ihtiva etmektedir. Vakıfların ekonomik boyutları incelenirken oluşturulan alt başlıklar ise üretim, ticaret, finans, istihdam gibi alanlar olmuştur. Üretimde, mezraa, çiftlik, mera, bahçe gibi tarım arazilerinin işletilmesi ve muhtelif meslek kolları için açılmış dükkanlarda sanat ve zanaat üretimlerinin yapılması; ticaretle han, kervansaray ve muhtelif meslek kollarına ait ticarethanelerin inşâsı, kiralanması ve idâmesi;

finansal hayatta para vakıfları ile tüccarın ve girişimcinin desteklenmesi ve son olarak ise istihdam alanında yukarıda ismi geçen alanlarda iş görecektir insanların iş hayatına dahil edilmesi ve ücretlerinin ödenmesi vakıfların ekonomik boyutlarını ifade eder.

Vakıfların bir şehrin sosyal ve ekonomik hayatına etkileri minvalinde Prizren ve Filibe'nin Osmanlı dönemi durumları, Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde bulunan vakfiyelerin incelenmesi ile analiz edilmeye çalışılacaktır.

1. Prizren

Prizren, Metohija ovasının güneyinde, Şar dağlarının yamacında, Ak Drim'in kolu olan Bistritsa nehrinin düzlüğünde, Ortaçağ'dan kalma Sırp ve Osmanlı kalesi harabelerinin aşağısında, Üsküp'ün 55 km kuzeybatısında ve İşkodra'nın 125 km doğusunda konumlanmış ve tarihi Bizanslılar dönemine dayanan bir şehirdir. Şehir, 4 Receb 859 / 20 Haziran 1455 tarihinde Fatih Sultan Mehmed tarafından fethedildi. Akabinde sancak merkezi yapıldı, Türk nüfus iskân ettirildi ve Kral Milutin tarafından inşa edilen büyük kilise, Cami-i Atik olarak anılan camiye dönüştürüldü.⁵

1530 tarihli tahrir defterine göre Prizren nüfusu yaklaşık 3.300 kişi iken, 1570'te yaklaşık 3.500 kişi, 1798'de yaklaşık 8.000 kişi, 1836'da yaklaşık 26.000 ve 1895'te yaklaşık 38.000 kişi olarak tahmin edilmiştir. Şemseddin Sami'ye göre şehir Balkanların en büyük şehirlerinden biridir ve 1895'te Prizren'de 24 cami, 1.000 dükkân bulunmaktadır. Osmanlı'nın son dönemine kadar şehirde, gümüş işçiliği, tabanca, tüfek ve kılıç üretimi ticari ve endüstriyel hayatın dinamosu durumundaydı.⁶

Geçmişte olduğu gibi bugün de Balkanlardaki tasavvufi hayatın merkezi konumunda olan şehir, 1912 yılında I. Balkan Harbi'nde Sırlar tarafından istila edilmiş, kale içi tarumar edilerek Fatih Sultan Mehmed Camii tekrar kiliseye çevrilmiştir.⁷

1.1. Prizren Vakıfları

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde Prizren'e ait tespit edilen vakfiye sayısı 29'dur. Bunlardan en erken tarihli 944/1538 yılında kurulmuş olan Mehmed Bey bin Hayreddin Bey Vakfi'dir⁸, en geç tarihli ise 1330/1912 yılında kurulmuş

5 Machiel Kiel, "Prizren", TDVİA, c. 34/349-351, (2007), s. 349.

6 Kiel, "Prizren", s. 350.

7 Kiel, "Prizren", s. 350.

8 VGMA, Defter: 590, Sayfa: 198, Sıra: 179.

olan İsmail Ağa bin Halid Vakfı'dır⁹. Bu vakıflardan 22'si para vakfı içerirken geri kalan 8 adeti gayrimenkul vakıf olarak kurulmuştur. Vakıf kurucuları arasında sadece bir tane hanım bulunmaktadır, o da Penbe bint Recep Ağa Vakfı'dır.¹⁰

1.1.1. Mehmed Bey bin Hayreddin Bey Vakfı¹¹

28 Zilkade 1310 / 3 Mart 1538 tarihinde kurulmuştur. Vâkıf, Prizren'e bağlı Haslar Kazası'nın Opula Nahiyesi'nde bulunan Zinova Kasabası'nda bir mahalle mescidi ve iki cami inşa ettirmiştir. Mehmed Bey, bu camiler ve mescidin masraflarını karşılamak üzere Üsküp ve Prizren'in muhtelif yerlerinde bulunan çok sayıda dükkân, değirmen, kiler, bahçe, kervansaray, bostan, su arki, çardaklarını vakfetmiştir.

Vâkıf, vakfetmiş olduğu bu gayrimenkullerin bakım ve onarım masrafları çıktıktan sonra arta kalan miktar ve 50.000 akçe -ki istirbah-ı meriyye ile nemalanmak üzere vakfedilmiştir- ile yıllık 60 akçe Kalkandelen Kadısı'na nezâret ücreti, günlük olmak üzere 10 akçe müteveliye, 5 akçe kâtibe, beş akçe nâzıra, Zinova'daki camide vazife gören imama 4 akçe, muallime 2 akçe, halifeye 1 akçe, müezzine 4 akçe, kayyımına 0,5 akçe, cüzhana 2 akçe tahsis etmiştir. Prizren'de bulunan caminin imamına günlük 4 akçe, muallimine 2 akçe, halifesine 1 akçe, müezzinlerine 4 akçe, kayyımına 0,5 akçe, aşrhana 2,5 akçe, ser-mahfele 1 akçe, muarrife 1 akçe tahsis edilmiştir. Hacı Kasım Mahallesi'nde bulunan mescidin imamına günlük 3 akçe, müezzine 2 akçe, muallime 2 akçe, halifeye 1 akçe, aşrhana 2 akçe tahsis edilmiştir. Nezâret vazifesi mukabilinde Prizren Kadısı'na yılda 150 akçe ve Haslar Kadısı'na 100 akçe ücret tahsis edilmiştir. Ayrıca bahsi geçen mescid ve camilerin aydınlatma ve hasır giderleri için günlük 1 akçe tayin edilmiştir.

1.1.2. Mehmed Paşa Vakfı¹²

Evâil-i Muharrem 988 / 17-26 Şubat 1580 tarihinde kurulmuştur. Vâkıf Mehmed Paşa, 430.300 akçesini, malının sülüsü (1/3'ü) olan 230.000 fiddî akçesini, Prizren'de bulunan 34 dükkân ve çifte hamamını, İvraniye'de bir hamamını, Prizren'e bağlı Leşane köyündeki iki değirmeni ile Selanik'te Kelemerye Kapısı civarında üç yahudhâne, 17 dükkân ve bir hanımı Prizren'deki cami, medrese ile Leşane köyündeki cami ve mektebin görevli giderleri, tamiri ve diğer giderleri ile imaretin muhtelif masrafları için vakfetmiştir.

9 VGMA, Defter: 991, Sayfa: 51, Sıra: 68.

10 VGMA, Defter: 991, Sayfa: 54, Sıra: 71.

11 VGMA, Defter: 590, Sayfa: 198, Sıra: 179.

12 VGMA, Defter: 989, Sayfa: 73, Sıra: 56.

1.1.3. Mehmed Emin Paşa bin Tahir Paşa Vakfı¹³

Evâil-i Rebiülevvel 1222 / 9 Mayıs 1807 tarihinde kurulmuştur. Kesirli Mahallesi'nden Prizren Sancağı Mutasarrıfı Mehmed Emin Paşa, inşa ettirmiş olduğu caminin yakınında bulunan medresenin üzerinde bulunduğu arsayı, yine kendi yaptırdığı kütüphaneyi, hafızu'l-kütüb odasını, han karşısında bulunan ekmekçi ve berber dükkânlarını vakfetmiştir. Bu gayrimenkullerden hasıl olan gelir ile medrese, kütüphane ve hafızu'l-kütüb odasının bakım ve onarım masraflarının ve giderlerinin karşılanması istemiştir.

Vâkıfın özellikle kitaplar hususunda çok hassas olduğu anlaşılmaktadır. Kitapların medresede okunması ve okutulması, dışarıya çıkarılmaması ve gerektiğinde bakımlarının yapılması vâkıfın şartları arasında yer bulmuştur.

1.1.4. Tahir Paşazâde Mehmed Emin Paşa Vakfı¹⁴

Evâsıt-ı Cemâziyelevvel 1247 / 17-27 Ekim 1831 kurulmuştur. Vâkıf Mehmed Emin Paşa, 3.000 kuruşu, Prizren Çarşısı'nda yaptırdığı mescidin görevlileri ve mescidin tamiri için vakfetmiştir.

1.1.5. Mahmud Paşa bin Tahir Paşa Vakfı¹⁵

21 Rebiülevvel 1247 / 30 Ağustos 1831 kurulmuştur. Prizren Sancağı mutasarrıfı Mahmud Paşa çilingir, kasap, nalbant ve ekmekçi dükkânları ile 15.000 kuruşu, yine mahallesinde yaptırdığı cami, mektep ve sekiz odalı medrese için vakfetmiştir.

1.1.6. Hacı Mehmed bin Süleyman Vakfı¹⁶

Gurre-i Rebiülâhir 1265 / 24 Şubat 1849 tarihinde kurulmuştur. Vâkıf Hacı Mehmed, 2.000 kuruş, Ali Pîrân oğlu Hacı Mahmud ise 3.000 kuruş olmak üzere toplam 5.000 kuruşu, vasiyetleri üzere Prizren eski mutasarrıfı Mehmed Emin Paşa'nın yaptırdığı caminin avlusuna yaptırılan medresenin müderrisi için vakfetmiştir.

1.1.7. Molla Nuh bin Ömer ve Rufekası Vakfı¹⁷

Gurre-i Rebiülâhir 1265 / 24 Şubat 1849 tarihinde kurulmuştur. Vâkıflar, 10.000 kuruşlarını, Prizren Eski Mutasarrıfı Mehmet Emin Paşa bin Tahir Paşa'nın

¹³ VGMA, Defter: 581-2, Sayfa: 441, Sıra: 418.

¹⁴ VGMA, Defter: 632, Sayfa: 171, Sıra: 95.

¹⁵ VGMA, Defter: 987, Sayfa: 209, Sıra: 68.

¹⁶ VGMA, Defter: 582, Sayfa: 58, Sıra: 30.

¹⁷ VGMA, Defter: 582-1, Sayfa: 59, Sıra: 31.

yeniden yaptırdığı caminin avlusunda bulunan medresede öğrenim görenlere verilmek üzere vakfetmişlerdir.

1.1.8. İsmail Bey bin Beytullah Bey Vakfı¹⁸

25 Zilkade 1278 / 24 Mayıs 1862 tarihinde kurulmuştur. Atık Fethiye Mahallesi'nden Merhum İsmail Bey'in vasiyet yoluyla kurmuş olduğu vakıftır. Merhum Vâkıf, bir ekmekçi fırını, iki bakkal dükkânı ve bir hanı vakfetmiştir. Bu gayrimenkullerden hasıl olan kira gelirleri ile hanın yanında bulunan mektebin masrafları ve muallimin maaşının ödenmesi ve Atık Fethiye Camii'nin masraflarının karşılanması için tahsis edilmiştir.

1.1.9. Yazır Mehmed Efendi Vakfı¹⁹

Evâhir-i Ramazan 1281 / 26 Şubat 1865 tarihinde kurulmuştur. Atık Mahallesi'nden Yazır Mehmed Efendi, Sofi Sinan Paşa Camii'nin karşısında bulunan arsası üzerinde inşa ettirmiş olduğu medreseyi, aynı yerde bulunan üç adet terzi dükkânını medrese ve dükkânların bakım masrafları ve müderrisin maaşı için vakfetmiştir.

1.1.10. Bayram bin Ali Vakfı²⁰

15 Rebülevvel 1297 / 26 Şubat 1880 tarihinde kurulmuştur. Reçane Köyü'nden Vâkıf Ali oğlu Bayram, 1.000 kuruşunu, aynı köyde bulunan caminin imamına verilmek caminin tamir ve bakım masraflarına harcanmak üzere vakfetmiştir.

1.1.11. Veliyüddin Efendi bin Yusuf Vakfı²¹

23 Zilhicce 1300 / 25 Ekim 1883 tarihinde kurulmuştur. Hacı Ramazan Mahallesi'nden Vâkıf Veliyüddin Efendi, 500 kuruşu mahalle camiinde görevli imamlara verilmek üzere vakfetmiştir.

1.1.12. Hâfız Ali Efendi bin Mehmed Kamil Efendi Vakfı²²

15 Muharrem 1302 / 4 Kasım 1884 tarihinde kurulmuştur. Kâtib Sinan Mahallesi'nden Hafız Ali Efendi, 1.000 kuruşu, Prizren'e bağlı Pirane Köyü'ndeki caminin imamı ve hatibine verilmek için vakfetmiştir.

18 VGMA, Defter: 583, Sayfa: 186, Sıra: 162.

19 VGMA, Defter: 988, Sayfa: 39, Sıra: 19.

20 VGMA, Defter: 988, Sayfa: 233, Sıra: 139.

21 VGMA, Defter: 988, Sayfa: 236, Sıra: 142.

22 VGMA, Defter: 989, Sayfa: 33, Sıra: 28.

1.1.13. Muhtar Ağa ibn Abdullah Vakfı²³

24 Receb 1302 / 9 Mayıs 1885 tarihinde kurulmuştur. Balanyan Köyü'nden Vâkîf Muhtar Ağa, 500 kuruşu, köydeki caminin imam ve hatibi için vakfetmiştir.

1.1.14. Malik Ağa ibn Maksud Vakfı²⁴

20 Şaban 1302 / 4 Haziran 1885 tarihinde kurulmuştur. Lokviçe Köyü'nden Vâkîf Malik Ağa, 500 kuruşu, köyündeki caminin imam ve hatibi için vakfetmiştir.

1.1.15. Said bin Reşid bin Seyfullah Vakfı²⁵

19 Rebüülâhir 1303 / 25 Ocak 1886 tarihinde kurulmuştur. İstruji Köyü'nden Vâkîf Said, 500 kuruşu, köy camiinde görevli imamların maaşlarına ve caminin aydınlatma giderlerine sarf edilmek üzere vakfetmiştir.

1.1.16. Mehmed Şakir Efendi ibn Ali Ağa Vakfı²⁶

15 Receb 1307 / 7 Mart 1890 tarihinde kurulmuştur. İlyas Kuka Mahallesi'nden Mehmed Şakir Efendi, 1.000 kuruşu Dragaş Köyü'ndeki caminin imamı için vakfetmiştir.

1.1.17. Ömer bin Zennun Vakfı²⁷

10 Ramazan 1307 / 30 Nisan 1890 tarihinde kurulmuştur. Leskuç Köyü'nden Vâkîf Ömer, 500 kuruşu köyündeki caminin imamı için vakfetmiştir.

1.1.18. Selim Ağa ibn Hacı Abdullah ve Rufekası Vakfı²⁸

8 Cemâziyelâhir 1308 / 19 Ocak 1891 tarihinde kurulmuştur. Hacı Ramazan Mahallesi'nden Vâkîflar, 1.000 kuruşu, mahalle camiinde görevli imamlara verilmek üzere vakfetmiştir.

1.1.19. Hayrullah Ağa bin Bahtiyar Vakfı²⁹

1 Şaban 1315 / 26 Aralık 1897 kurulmuştur. Belograd Köyü ahalisinden Hayrullah Ağa, 1.500 kuruşu, aynı köyde kendi yaptırdığı caminin görevlileri ve diğer masraflarına harcanmak üzere vakfetmiştir.

23 VGMA, Defter: 988, Sayfa: 261, Sıra: 164.

24 VGMA, Defter: 988, Sayfa: 271, Sıra: 172.

25 VGMA, Defter: 989, Sayfa: 23, Sıra: 19.

26 VGMA, Defter: 989, Sayfa: 27, Sıra: 24.

27 VGMA, Defter: 989, Sayfa: 29, Sıra: 25.

28 VGMA, Defter: 989, Sayfa: 37, Sıra: 31.

29 VGMA, Defter: 990, Sayfa: 25, Sıra: 21.

1.1.20. Destan Efendi bin Said Ağa Vakfı³⁰

22 Ramazan 1317 /24 Ocak 1900 tarihinde kurulmuştur. Atık Mahallesi ahalisinden Destan Efendi, 500 kuruşu, Prizren'in Hamidiye Köyü'nde hayır sahiplerinin yaptırdığı caminin görevlilerine sarf edilmek üzere vakfetmiştir.

1.1.21. Molla Mustafa bin Nuhi Vakfı³¹

Gurre-i Safer 1318 / 31 Mayıs 1900 tarihinde kurulmuştur. Leştane Köyü'nden Molla Mustafa, 500 kuruşu, köyündeki caminin imamına verilmek için vakfetmiştir.

1.1.22. Abdülfettah Efendi bin Behlül Efendi bin Hüseyin Vakfı³²

8 Cemaziyelahir 1308 / 3 Ekim 1900 tarihinde kurulmuştur. Palaca Köyü'nden Molla Abdülfettah, 2.000 guruş değerinde olan dükkâmanı köyünde bulunan caminin imamının maaşı için vakfetmiştir.

1.1.23. Şemseddin bin Hüsrev Vakfı³³

9 Şaban 1318 / 2 Aralık 1900 tarihinde kurulmuştur. Lubiçeva Köyü'nden Vâkif Şemseddin, 1.000 kuruşu, köy camiinde görevli imam ve hatiplere verilmek üzere vakfetmiştir.

1.1.24. Abdullah bin Mürsel Vakfı³⁴

19 Şevval 1321 / 8 Ocak 1904 tarihinde kurulmuştur. Pepluşe Köyü ahalisinden Vâkif Abdullah, 500 kuruşu, aynı köyde hayır sahiplerinin yaptırdığı caminin görevlilerine verilmek üzere vakfetmiştir.

1.1.25. Hızır Ağa ibn Abdülvehhab Vakfı³⁵

26 Zilkade 1324 / 11 Ocak 1907 tarihinde kurulmuştur. Novoselo Köyü'nden Vâkif Hızır Ağa, 1.200 kuruşu, aynı köyde ahalinin yaptırdığı caminin görevlilerine sarf edilmek üzere vakfetmiştir.

1.1.26. Muhsin Ağa ibn Veli Vakfı³⁶

15 Cemâziyelevvel 1325 / 26 Haziran 1907 tarihinde kurulmuştur. Vranişte

30 VGMA, Defter: 990, Sayfa: 61, Sıra: 55.

31 VGMA, Defter: 989, Sayfa: 172, Sıra: 128.

32 VGMA, Defter: 990, Sayfa: 33, Sıra: 26.

33 VGMA, Defter: 989, Sayfa: 146, Sıra: 111.

34 VGMA, Defter: 990, Sayfa: 89, Sıra: 74.

35 VGMA, Defter: 990, Sayfa: 21, Sıra: 17.

36 VGMA, Defter: 601, Sayfa: 154, Sıra: 197.

Köyü'nden Vâkif Muhsin Ağa, 1.000 kuruşu, köyündeki Derviş Halil Camii'nin imamı için vakfetmiştir.

1.1.27. Seyyid Edhem bin Tahir Vakfı³⁷

25 Receb 1325 / 3 Eylül 1907 tarihinde kurulmuştur. Mütünşene Köyü'nden Seyyid Edhem, 600 guruş değerinde olan dükkânını Sütürvüz Köyü'nde bulunan camide imam olan kişinin maaşının ödenmesi için vakfetmiştir.

1.1.28. Penbe bint Receb Ağa³⁸

18 Ramazan 1328 / 23 Eylül 1910 tarihinde kurulmuştur. Sarachane Mahallesi'nden Penbe Hanım, 50.000 guruş değerinde olan menzilinden hasıl olan gelirin üçte birini Prizren'de bulunan Mustafa Paşa Camii'nin imamına, üçte birini müezzine ve geri kalan üçte birini ise Sarachane Mahallesi'nde sâkin olan Şeyh Alaaddin Efendi'ye tahsis etmiştir.

1.1.29. Osman Ağa ibn Hasan Ağa Vakfı³⁹

29 Ramazan 1329 / 23 Eylül 1911 tarihinde kurulmuştur. Jur Köyü'nden Vâkif Osman Ağa, 1.000 kuruşu, köy camiinde görevli hatip ve imamlara verilmek üzere vakfetmiştir.

1.1.30. İsmail Ağa bin Halid Vakfı⁴⁰

15 Cemaziyelahir 1330 / 1 Haziran 1912 tarihinde kurulmuştur. Mehmed Paşa Mahallesi'nden Vâkif Hacı İsmail Ağa, Adem Usta Çarşısı'nda bulunan 1.500 guruşluk dükkânının kira gelirini, Arat Camii'nin devirhanları için vakfetmiştir.

1.2. Prizren Vakıflarının Sosyal Boyutu

1.2.1. Dinî Hizmetler

Prizren'de kurulan vakıfların 26 tanesi din hizmetlerine tahsis edilmiştir. İncelenen belgeler neticesinde Prizren'de 3 mescid, 24 cami, 1 şadırvan ve 1 tekke vakıflarca inşa edilmiş ve desteklenmiştir. Ayrıca bu vakıflar vesilesi ile birçok din görevlisi istihdam edilmiştir. Buna göre, günlük olmak üzere, 27 imama 594 akçe, 11 müezzine 121,5 akçe, 1 cüzhana 2,5 akçe, 3 aşrhana 8,5 akçe, 2 halifeye 2 akçe, 2

37 VGMA, Defter: 990, Sayfa: 61, Sıra: 56.

38 VGMA, Defter: 991, Sayfa: 54, Sıra: 71.

39 VGMA, Defter: 990, Sayfa: 59, Sıra: 53.

40 VGMA, Defter: 991, Sayfa: 51, Sıra: 68.

muarrife 5 akçe, 1 naathana 1 akçe, 17 devrhana 10,5 akçe, 11 hatibe 198,5 akçe, 1 vaize 5,5 akçe olmak üzere toplam 76 dini hizmet görevlisine 949 akçe yevmiye verilmiştir.

Ayverdi'nin tespitlerine göre Prizren merkezinde 36 cami, 2 mescid, 7 tekke, 3 türbe bulunmaktaydı. Prizren köylerinde ise 40 cami, 5 mescid inşa edilmiştir.

1.2.2. Kültürel Hizmetler

Prizren'de kurulan vakıfların 8'i eğitim hizmetleri alanında faaliyet göstermiştir. Vakıflarca 1 kütüphane, 3 medrese, 2 mekteb, 1 dersane inşa edilmiş ve desteklenmiştir. Vakıflar vesilesi ile 6 muallime 90,3 akçe, 4 müderrise 760 akçe, 5 danışmende 10 akçe, 8 talebeye 280 akçe olmak üzere toplam 23 eğitim görevlisine 1.140,3 akçe yevmiye ödenmiştir.

1807 tarihli Mehmed Emin Paşa bin Tahir Paşa Vakfı'nın vakfiyesinde vâkif, kitapların medresede okutulmasını, dışarıya çıkarılmamasını ve gerektiğinde cilt ve sayfa bakımlarının yapılmasını istemiştir. Ayrıca kütüphane için özel hâfizü'l-kütüb odası tahsis etmiştir.

Ayverdi'nin tespitlerine göre Prizren'de 6 mekteb, 6 medrese inşa edilmiştir.

1879 tarihli Kosova Vilayet Salnamesi'ne göre 4 medrese, 1 Rüşdiye Mektebi ve 21 mekteb faaliyette idi.

1.2.3. Beledî Hizmetler

1580 tarihli Mehmed Paşa Vakfı, 1 hamam ve 1 de çifte hamam inşa etmiştir. Ayrıca Prizren'de bir imaret inşa etmiştir. Vakfiyede imarete ne zaman ne kadar ve ne pişirileceği ve kimlere tahsis edileceği ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir.⁴¹

41 “...imâret-i mezbûrede her ayda Prezrin keyli ile yirmi iki keyl buğday hesabı üzere yevmî kırk bir çift fodula tabh oluna ve fodulası doksan dirhem ola ve yevmî buçuk keyl buğday ile dört vukıyye koyun eti ile şorva tabh oluna ve Cum'a gecelerinde sekiz vukıyye koyun eti ve dört vukıyye iç yağı ile keşkek tabh oluna ve Ramazan-ı Şerif'de yevmî bir şinik pirinç ve bir vukıyye revgan-ı sâde ve üç vukıyye asel ile zerde tabh oluna ve sekiz vukıyye et ve dört vukıyye iç yağı ile keşkek tabh oluna ve yevmî iki akçelik za'ferân zerde için alına ve yevmî nemek için ve basal için ve nohûd için ikişer akçe sarf oluna ve yevmî hatab için on ikişer akçe sarf oluna ve tabh olunan ta'amdan yevmî iki kepçe şorva ve dört aded fodula kasabâ-i mezbûrede binâ eylediği medresenin müderrisine virile ve bir kepçe şorva ile bir çift fodula kilercisine virile ve yevmî ikişer fodula ile birer kepçe şorva altı nefer dânişmendlerine virile ve yevmî bir çift fodula ile bir kepçe şorva hatib ve imâma virile ve yevmî bir çift fodula ile birer kepçe şorva câmi-i mezbûr müezzinlerine virile ve yevmî bir çift fodula ile birer kepçe şorva câmi-i şerif-i mezbûrun na't-hâmna ve mu'arrifine virile ve yevmî bir çift fodula ile bir kepçe şorva Amme tilâvet idene virile ve yevmî bir çift fodula ile bir kepçe şorva câmi-i mesfûrun kayımına virile ve yevmî ikişer çift fodula ile ikişer kepçe

Ayverdi'nin tespitlerine göre Prizren'de beledi hizmetlere tahsis edilmiş 3 hamam, 3 çeşme, 1 hastane, 2 köprü ve 1 saat kulesi bulunmaktaydı.

1879 tarihli Kosova Vilayet Salnamesi'ne göre şehirde, 2 hamam bulunmaktaydı.

1.3. Prizren Vakıflarının İktisadî Boyutu

1.3.1. Ticaret ve Üretim

Prizren'de 206 dükkân, 1 menzil, 3 kiler, 19 değirmen, 2 bostan, 1 bahçe, 1 çardak, 1 fırın, 8 kervansaray, 1 han, 3 hamam ve 1 çifte hamam vakfa konu edilmiştir.

Yukarıda sayıları verilen ticari işletmelerin önemli bir kısmı 1538 tarihli Mehmed Bey bin Hayreddin Bey Vakfı tarafından vakfedilmiştir. Bu vakıf vesilesi ile 137 dükkân, 3 kiler, 12 değirmen, 2 bostan, 1 bahçe, 9 kervansaray ve 2 hamam inşa ve vakfedilmiştir.

1879 tarihli Kosova Vilayet Salnamesi'ne göre şehirde 18 değirmen, 12 han, 57 mağaza, 125 dükkân, 15 fırın faaliyette idi.

Şehirde bulunan değirmen sayısı tarımsal etkinliğin yüksekliğini ortaya koymaktadır. Ayrıca kervansaray ve han sayısının yüksek olması ticari etkinliğin fazla olduğunu işaret etmektedir.

1.3.2. Finansal İşlemler / Para Vakıfları

İncelenen vakfiyeler arasında 22 adet para vakfı tespit edilmiştir. Vakfedilen toplam meblağ 6.034.300 akçe olmuştur. 1831 tarihli Mahmud Paşa bin Tahir Paşa Vakfı 1.800.000 akçe ve 1849 tarihli Molla Nuh bin Ömer ve Rufevası Vakfı 1.200.000 akçe ile en yüksek meblağlı para vakıflarını kurmuşlardır. 1580 tarihli Mehmed Paşa Vakfı 430.300 akçe'nin %10 ile işletilmesini isterken diğer bütün vakıflar %15 oranını tercih etmiştir.

1.3.3. İstihdam ve Ücretler

Prizren'de kurulan 29 vakıf vesilesi ile toplam 121 kişi istihdam edilmiş ve bunlara

şorva vakf-ı mezbûrun mütevellisine virile ve yevmî bir çift fodula ile bir kepçe şorva kâtibine virile ve yevmî bir çift fodula ile bir kepçe şorva câbisine virile ve yevmî bir çift fodula ile bir kepçe şorva şeyhine virile ve yevmî bir çift fodula ile bir kepçe şorva vekil-harcına virile ve yevmî bir çift fodula ile bir kepçe şorva ferrâşına virile ve yevmî iki çift fodula ile iki kepçe şorva tabbâhına virile ve yevmî bir çift fodula ile bir kepçe şorva tabbâh şâkirdine virile ve yevmî bir çift fodula ile bir kepçe şorva evkâf meremmâtçısına virile ve yevmî bir çift fodula ile bir kepçe şorva imâret habbâzına virile ve yevmî sekiz çift fodula ile sekiz kepçe şorva sekiz nefer tâlib-i ilm suhtelere virile ve yevmî beş çift fodula ile beş kepçe şorva zikrolunan kârbânsarâyı beş aded ocağna konan nâzil olan müsâfirine virile...”

günlük 2.633,3 akçe yevmiye ödemesi yapılmıştır. Bu ödemenin yıllık karşılığı ise 947.988 akçe olmuştur.

Yukarıda belirtilenlerin yanı sıra 13 mütevelliyeye 269 akçe, 3 nazıra 98,5 akçe, 5 kâtime 32 akçe, 5 kayıma 43 akçe, 2 ser-mahfile 2 akçe, 2 câbiye 10 akçe, 4 bevâba 20,5 akçe, 2 saatçiye 21 akçe, 2 ferrâşa 17 akçe, 1 tabbâha 5 akçe, 1 meremmatçıya 3 akçe ve 1 alemdara 20 akçe yevmiye ödenmiştir.

2. Filibe

Filibe, Yukarı Trakya ovasında Meriç Nehri'nin iki yakasında bulunmaktadır ve üç dağ etrafında kurulu olduğu için tarihte, Trimontium ismi ile de anılmıştır. Şehir, milattan önce 342'de Makedon Kralı II. Filip tarafından kurulmuştur.⁴²

Şehrin fetih tarihine dair kaynaklarda muhtelif bilgiler bulunmaktadır. Buna göre Lala Şahin Paşa kumandasında Osmanlı ordusu, Edirne'nin fethinin akabinde 1361 yılında Filibe'yi fethetmiştir. 1402 Ankara Savaşı'ndan sonra şehir, Yıldırım Beyazıt'ın oğulları arasında mücadele alanı haline gelmiş ve Şehzade Musa Çelebi tarafından ele geçirilmiştir. XV. yüzyılda başlarında şehir yeniden imar edilmiş, Anadolu'dan göç ettirilen Türkler'e yurt olmuştur ve artan önemi neticesinde Rumeli Beylerbeyliğinin merkezi yani Paşa Sancağı konumuna yükselmiştir. Şehrin en büyük mabedi II. Murad tarafından 1425'te inşa edilmiş ve ismi Muradiye, Cumaya ve Ulu Cami olarak anılmıştır. Bu caminin I. Murad tarafından inşa edildiği ancak sonraları yıkıldığı ve II. Murad tarafından yeniden inşa edildiğine dair görüşler mevcuttur. Şehir, Cumaya Camii etrafında şekillenmiştir ve caminin merkezi konumu günümüzde de devam etmektedir.⁴³

XV. yüzyılın sonlarında Filibe'nin nüfusu yaklaşık 5.000 iken, Sofya'nın Paşa Sancağı olması ile şehir nüfus açısından gelişim gösterememiştir. Kısa süren bir durgunluktan sonra şehirde nüfus artışı ve sosyo-ekonomik gelişim ivme kazanmıştır. XVIII. yüzyılda Filibe nüfusu 50.000'lere ulaşmıştır. 1874 tarihli Edirne Vilayeti Salnâmesi'ne göre Filibe'de 24 Cuma camii, 9 mescid, 13 kilise, 1 sinagog, 12 hamam, 1770 dükkân ve 161 ambar bulunmaktaydı. Şehir, tarımsal faaliyetler içerisinde özellikle çeltik üretiminde etkili olmuştur.⁴⁴

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Filibe, Şarkî Rumeli Vilayeti'ne dahil edildi ve 1885'te Bulgar Prenslığı'nce ilhak edilerek Osmanlı egemenliğinden

42 Machiel Kiel, "Filibe", TDVİA, c. 13/79-82, (1996), s. 79.

43 Kiel, "Filibe", s. 80.

44 Kiel, "Filibe", s. 81.

çıkma durumunda kalmıştır.⁴⁵ Şehrin Osmanlı hakimiyetinden çıkmasıyla diğer Balkan şehirlerinde olduğu gibi burada da sistematik bir şekilde Türk nüfusu göç ettirme ve Osmanlı eserlerini yıkıma uğratma girişimleri başladı. Şu anda şehirde, Cumaya Camii, İmarat Camii ve hamam dışında kayda değer Osmanlı eseri bulunmamaktadır.

2.1. Filibe Vakıfları

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde Filibe'ye ait tespit edilen vakfiye sayısı 28'dir. Bunlardan en erken tarihli 801/1399 yılında kurulmuş olan Lala Ali Bey bin Karlı Vakfı'dır⁴⁶, en geç tarihli ise 1284/1867 yılında kurulmuş olan Hafız Osman Efendi ibn Mustafa Vakfı'dır⁴⁷. Bu vakıflardan 11'i para vakfı içerirken geri kalan 17 adeti gayrimenkul vakıf olarak gerçekleşmiştir. Vakıf kurucuları arasında sadece 5 tane hanım bulunmaktadır.

2.1.1. Ali Bey bin Karlı Vakfı⁴⁸

1 Şaban 801 / 8 Nisan 1399 tarihinde kurulmuştur. Cem Sultan'ın lalağını yaptığı bilinen devşirme sisteminden yetişen⁴⁹ Vâkıf Ali Bey, tasarrufunda bulunan üç köyü, dört değirmeni, iki merayı ve bahçeyi Araplı Köyü'nde bulunan caminin giderleri ve görevlilerin maaşları için vakfetmiştir.

2.1.2. İsfendiyarzâde İsmail Bey Vakfı⁵⁰

2 Muharrem 872 / 3 Ağustos 1467 yılında kurulmuştur. Candaroğulları (İsfendiyaroğulları) Beyliğinin vârisi olduğu vakfiyede belirtilen Vâkıf İsmail Bey, Markova Köyü'nün tamamını, inşa ettirmiş olduğu mescidin masrafarı ve vazifelilerin maaşları ödenmesi ve evladlarına gelir olmak üzere vakfetmiştir.

2.1.3. İskender Bey bin Abdurrahman bin Rüstem Paşa Vakfı⁵¹

1 Şevval 875 / 23 Mart 1471 yılında kurulmuştur. İbn Rüstem Mahallesi'nden

45 A.g.m., s. 81.

46 VGMA, Defter: 632, Sayfa: 474, Sıra: 204.

47 VGMA, Defter: 988, Sayfa: 15, Sıra: 10.

48 VGMA, Defter: 632, Sayfa: 474, Sıra: 204.

49 Grigor Boykov, "Karlzâde Ali Bey: An Ottoman Dignitary's Pious Endowment and the Emergence of the Town of Karlova in Central Bulgaria" (C. Kafadar, & G. Tekin) Journal of Turkish Studies, Harvard 2013, s. 247.

50 VGMA, Defter: 630, Sayfa: 974, Sıra: 585. VGMA, Defter: 628, Sayfa: 449, Sıra: 233.

51 VGMA, Defter: 633, Sayfa: 88, Sıra: 33.

Vâkıf İskender Bey, Semek, Arakiyeciler, Eski ve Harafin çarşılarında, Hacı Mesud ve İbn Rüstem Mahalleleri'nde bulunan birçok gayrimenkullerini, Kazancılar Cami, Nevres Camii'nin masraflarının karşılanması ve vazifelilerin maaşlarının ödenmesi için vakfetmiştir. Ayrıca Vâkıf şehirde İbn Rüstem Camii'ni inşa ettirmiş ve giderleri için vakfından gelir tahsis etmiştir.

2.1.4. Pîrî Mehmed Paşa Vakfı⁵²

Vakıf, İstanbul'da 8 Haziran 1521 / 2 Recep 927 tarihinde kurulmuştur. Bu vakfın, İstanbul, Edirne, Filibe, Selanik, Tekirdağ, Bursa, Karaman, Aksaray gibi birçok şehre fayda sağladığı görülmektedir. II. Selim ve Kanuni'ye uzun süreler Veziriazamlık yapan Pîrî Mehmed Paşa⁵³, Filibe'de Hüsrev Bey Çiftliği denilen Babaoğlu Mezrası'nın tamamını, Kübsi Nahiyesi'nde, İneyenice Köyü'nde pirinç değirmeni, Ali Faklı Köyü'nde pirinç değirmeni, Kübsi Nahiyesi'nde, Babaoğlu Mezrası'nda iki un değirmeni ve bir pirinç değirmeni, Kara Reis Köyü'nde iki pirinç değirmeni, Regoz Köyü'ndeki iki değirmen, Pastoşe Köyü'mde iki adet un değirmeni, Kübsi Nahiyesi'nde Doğançlık Köyü'nde iki un değirmeni, bir pirinç değirmenini bütün hakları, yolları, menfaatleri, suyolları, taşlar ve binaları ve değirmenlerin su haklarını vakfetmiştir. Vâkıf, Filibe'de bulunan Büyük Cami'nin masraflarının bir kısmının karşılanması için vakıf gelirlerinin bir bölümünü tahsis etmiştir. Mübarek gün ve gecelerde insanlara ikram edilmek üzere çeşitli yemekler pişirilmesi vâkıf tarafından istenmiştir. Vakfın gelirleri ile inşâ edilen imaretin mutfağında her gün 40 okka taze et pişirilmesi istenmiştir. Bu et, Ramazan gecelerinde tamamen pişirilecek, diğer günlerde ise sabah on beş okkası, kalanı akşam pişirilecektir. Ayrıca her bayramda pişecek olan yemek için de kırk okka taze et tayin edilmiş, Cuma, Regaib, Berat ve Kadir gecelerinde ve Ramazan ayı gecelerinde imaretin mutfağına pirinç vakfedilmiştir. Ramazan gecelerinde Erik ve buğday çorbası pişirilmesi, bayram günlerinde pirinç ve yanında zerbaç pişirilmesi, diğer zamanlarda sabahları pirinç çorbası ve akşamları buğday çorbası pişirilmesi istenmiştir. Bunun yanında detaylı olarak vakfedilen pirinç, buğday, yağ ve bal miktarları dahi özellikle vakfiyede vurgulanmıştır.

2.1.5. Hatice Hatun bint Mehmed Şah Çelebi Vakfı⁵⁴

Evâsıt-ı Recep 996 / 5-14 Haziran 1588 tarihinde kurulmuştur. Haraççı

52 VGMA, Defter: 747, Sayfa: 466, Sıra: 309.

53 Yusuf Küçükdağ, "Pîrî Mehmed Paşa", TDVİA, İstanbul 2007, C.34, s. 280.

54 VGMA, Defter: 583, Sayfa: 168, Sıra: 148.

Mahallesi'nden Vâkife Hatice Hamm, 20.000 akçe ve Filibe Çarşısı içinde bulunan 32 adet dükkânı ve bir değirmenini Kur'ân-ı Kerim okunması ve Şehabeddin Paşa Cami masrafları için vakfetmiştir.

2.1.6. Zâl Mahmud Paşa Vakfı⁵⁵

30 Muharrem 1002 / 26 Ekim 1593 yılında İstanbul'da kurulmuş ve birçok şehre fayda sağlamıştır. Anadolu Beylerbeyliği yapan Zâl Mahmud Paşa, 1.161.500 akçeyi, inşa ettirmiş olduğu han, cami ve medrese için vakfetmiştir.

2.1.7. Şeyh İsmail Efendi bin Alaeddin Vakfı⁵⁶

20 Rebiülevvel 1008 / 18 Ağustos 1669 yılında kurulan bu vakıf veraset vakfidir. Vâkıf merhum İsmail Efendi sağlığında vakfettiği mülkler sırasıyla, İmaret Mahallesi'nde inşâ ettiği mescidin kible tarafında bulunan, bir tarafı Şeyh İsmail Efendi'nin eski mülkü, bir taraftan Haffaf Davud'un mülkü, bir taraftan Kurt Çelebi ve Bazergan Ahmed'in eşinin mülkü ile bitişik, muhavvata dışında bulunan bir adet cemiyethane, 11 adet tahtani oda, bir su kuyusunu ve muhavvata içinde bulunan iki bab tahtani oda, iki bab fevkani oda, bir ahır, bir otluk mahzeni, su kuyusu, mutfak, ambar, bir çardağını ve zaviyeyi vakfetmiştir.

Vâkıf merhum İsmail Efendi, Haraççı Muhyiddin Mahallesi'nde bulunan ve Manisalı Çelebi Vakfı'na senelik 280 akçe kiraya verilen, bir taraftan Seyyid İbrahim Ağa mülkü, bir taraftan Manisalı Çelebi Vakfı, bir taraftan yine Manisalı Çelebi Vakıf ile bitişik altı bab hücreyi vakfetmiştir.

Vâkıf merhûm İsmail Efendi'nin iki adet zaviyeyi vakfettiği ve bu zaviyelerin tevliyetini Mehmed Dede ibn Piri'ye devrettiği vakfiyede yazılıdır. Ancak İsmail Efendi'nin ölümü üzerine oğlu Şeyh Ahmed Efendi bu zaviyelerin tevliyetini kendi üzerine almıştır. Şeyh Ahmed Efendi kendisinin ölümü üzerine tevliyetin, damatlarından ehil olan kişiye, damatları kalmazsa damatlarının evlatlarından ehil bir kişiye geçmesini istemiştir. Eğer nesilleri kesilirse Bayrâmî Tarikatı'ndan bir âlim kişinin tevliyeti devralmasını eğer bu da mümkün olmazsa Tarikat-i Celvetiyye'den ehil bir âlim kişinin tevliyeti eline almasını şart koşturmuştur.

2.1.8. Meryem bint Hüseyin Vakfı⁵⁷

10 Zilkade 1082 / 9 Mart 1672 yılında kurulmuştur. Haraççı Hamza

55 VGMA, Defter: 20, Sayfa: 1, Sıra: 1.

56 VGMA, Defter: 627, Sayfa: 138, Sıra: 88.

57 VGMA, Defter: 731, Sayfa: 25, Sıra: 18.

Mahallesi'nden Vâkıfe Meryem Hanım iki tokmak dinkini ve yedi ambarını ve dinkine bitişik bir bâb çardak odasını ve bir tahtânî odayı ve fırını ve iki ahır ve bir bostanı ve bostancı odasını ve bostana bitişik iki dönümlük hadıkayı ve dinke bitişik iki göz harabe değirmen ocağını Hacc'a gidecek Müslümanlara ve Medine'de bulunan fakirlere tahsis etmiştir.

2.1.9. Alime Hatun bint Hüseyin Vakfı⁵⁸

24 Ramazan 1094 / 16 Eylül 1683 yılında kurulmuştur. Debbağhisarı Mahallesi'nden Alime Hatun, Camii Kebir Mahallesi'nde bulunan, bir tarafı Ayan Halid Bey mülkü, bir tarafı ekmekçi fırını ve diğer iki tarafı ana yol ile bitişik olan bir bab yağhane ve bir dükkânını ve bu dükkânın yanındaki bakkal dükkânını, otlukçu dükkânını, berber dükkânını ve mülk menziline ve 10.000 akçesini Yorulmuş Camii, Debbağhisarı Mescidi ve Nureddin Efendi Camii'nde muhtelif vazifeler ve masraflar mukabilinde ve Pazarbaşı Mektebi'nde muallim maaşı için vakfetmiştir.

2.1.10. Şeyh Ömer Efendi bin Mustafa Vakfı⁵⁹

12 Cemâziyelevvel 1111 / 5 Kasım 1699 yılında kurulmuştur. Tataran Mahallesi'nden ve Celvetiyye şeyhlerinden Ömer Efendi, Meriç Nehri kenarında bina eylediği, bir tahtânî oda ve bir sûbe ve bir matbah ve bir sofa ve fırın ve pınar ve havlu ve altı bâb tahtânî oda ve havluyu ihtiva eden menziline, Celvetiye Tarikatına bağlı yoksul kimselerin barınma ihtiyacını ve yeme içme giderlerini karşılamak üzere vakfetmiştir.

2.1.11. Hacı Abdurrahman Efendi bin Yakub bin Süleyman Vakfı⁶⁰

20 Cemâziyelevvel 1132 / 30 Mart 1720 tarihinde kurulmuştur. Kaya Mescidi Mahallesi'nden Vâkıf Hacı Abdurrahman Efendi, vasiyeti yoluyla 120.000 akçeyi, öğrencilere Kur'ân, tefsir ve hadis okutulması için vakfetmiştir.

2.1.12. Mehmed Bey bin Ali Vakfı⁶¹

20 Şaban 1159 / 7 Eylül 1746 tarihinde kurulmuştur. Filibe ayanlarından Voynuk Ağası Mehmed Bey, Başhane tarafında 46 bab fevkani oda, divanhane, 19 bab tahtani oda, iki mahzen, bir buzluk, misafirler için tahsis edilmiş iki bab fevkani

58 VGMA, Defter: 731, Sayfa: 25, Sıra: 18.

59 VGMA, Defter: 734, Sayfa: 94, Sıra: 57.

60 VGMA, Defter: 623, Sayfa: 234, Sıra: 228.

61 VGMA, Defter: 738, Sayfa: 119, Sıra: 73.

oda, havlu, iki büyük ahır, mülk hanı, hana bağlı arsaları, satın almış olduğu Zindandelen Vakfı ve binasının mülkünü ve bu vakıf üzerine inşa etmiş olduğu bir bab mumcu dükkânı ve üzerindeki bir bab odayı, Aslıhan Bey Mahallesi'nde bina etmiş olduğu caminin yanındaki bina ve arsası, bir bab tahtani sùbe, bir matbah, bir fevkani oda ve avluyu içine alan mülk menziline, inşa ettirmiş olduğu mekteb, cami, medrese giderleri ve vazifelileri için vakfetmiştir.

2.1.13. Hacı Mollazâde Mehmed Ağa bin Abdurrahman Vakfı⁶²

29 Muharrem 1169 / 17 Ocak 1749 yılında kurulmuştur. Mürtedli Köyü'nde Mürtedli Çiftliği olarak bilinen yerde bulunan bir kârgir kule, tahtani dört bab oda, bir bahçe, hamam, ahır, avlu, dört göz değirmen, iki tokmaklı bir bab pirinç dinki ve bu çiftlik dışında bulunan beş adet dink ambarını, bir bab pirinç ambarını, beş adet zahire ambarını, bir bahçe, iki avlu, bir ahır, altı adet ırgat odalarını ve otlukhanesini vakfetmiştir. Vâkıf, Vakfedilen çiftlik, odalar, anbarlar, dinkler, bahçe ve mülklerin icâre-i vahide ile kiraya verilmesi ve hasıl olan gelirden günlük 6 akçe mütevelliyeye verilmesi istenmiştir. Vâkıf, her yıl 1.200 akçenin, Edirne'de bulunan Muradiye Vakfı mütevellisi vasıtasıyla Medine-i Münevvere fukarasına ulaştırılmasını istemiştir.

2.1.14. Ali Ağa bin Mustafa ve Validesi Vakfı⁶³

11 Şaban 1163 / 6 Temmuz 1750 tarihinde kurulmuştur. Tekke Mescidi Mahallesi'nden Ali Ağa ve Validesi, mahallelerinde bulunan fevkani iki oda, üç sùbe, üç hamam, iki matbah, bir sofa, iki izbe, su kuyusu, kenif, köşk, avlu bunun dışında fevkani dört oda, bir sofa, ahır, ambar, samanhaneye, su kuyusu, kenif ve avluyu saran mülk menziline vakfetmiştir. Vâkıf Hacı Ali Ağa ve validesi yukarıda müştemilatı belirtilen mülkte kayd- ı hayat ile kendileri senede 200 akçelik bedel mukabilinde kiracı olmuştur. 200 akçelik kira gelirini ise Medine-i Münevvere fukarasına tahsis etmişlerdir.

2.1.15. Hacı Osman Ağa bin Abdulfettah Vakfı⁶⁴

6 Receb 1164 / 31 Mayıs 1751 tarihinde kurulmuştur. Vâkıf Hacı Osman Ağa, 17.015 kuruş, Tahtakale Sokağı'ndaki dükkânlar, Haraççı Hamza Mahallesi'ndeki mumcu dükkânı, Cami-i Kebîr Mahallesi'ndeki 5 adet ambar, Değirmendere ve Şarlı Köyleri'ndeki pirinç dinkleri ile bir değirmen, Paşa Mahallesi'nde bulunan

62 VGMA, Defter: 738, Sayfa: 209, Sıra: 117.

63 VGMA, Defter: 738, Sayfa: 249, Sıra: 147.

64 VGMA, Defter: 629, Sayfa: 445, Sıra: 344.

çiftlik, kitaplar ve bir kısım eşyaları, yaptırdığı dershanenin giderleri ile cami ve mektepteki görevli ücretleri için vakfetmiştir.

2.1.16. Hacı Mehmed bin Mustafa Vakfı⁶⁵

15 Receb 1178 / 8 Ocak 1765 tarihinde kurulmuştur. Muhsin Fakih Mahallesi'nden Hacı Mehmed, vakfetmiş olduğu değirmenden hasıl olan meblağdan günlük 30 akçeyi, Filibe şehrinde Cuma Namazı kılınan herhangi bir camide ders veren kişiye tahsis etmiştir.

2.1.17. Şeyh Ömer Efendi bin Mustafa Vakfı⁶⁶

5 Cemaziyelahir 1194 / 8 Haziran 1780 tarihinde kurulmuştur. Vâkif Şeyh Ömer, içerisinde fevkani bir sob divanhane, matbah, tahtani iki ambar, kenif ve avlu bulunan ve dışarısında fevkani iki bab oda, divanhane, tahtani ahır, sokak kapısı içine alan bir bab menzil bulunan mülklerini, zaviye yararına vakfetmiştir.

2.1.18. Filibe Nazırı Seyyid Ömer Ağa bin Yusuf Vakfı⁶⁷

16 Zilkade 1197 / 13 Ekim 1783 yılında kurulmuştur. Vâkif, Tataran'da Cısr-i Kebir yakınında bulunan simitçi fırını, Bahşayış Ağa Mahallesi'nde bulunan simitçi fırını, Meraşi Mahallesi'nde bulunan 11 adet kiracı odalarını, samanhaneyi ve ahır, Çorbali Köyü'nde Baykuş Korusu bitişğinde bulunan dört tokmak mülk pirinç dinkini ve 12 bab ambarını, Kıbtıyan ibn Kasım Mahallesi'nde bulunan iki bâb aşçı dükkânını ve Zimmiyan ibn Kasım Mahallesi'nde bulunan bir bâb aşçı dükkânını, Laguta Mahallesi'nde bulunan bir bâb aşçı dükkânını ve Zimmiyan ibn Kasım Mahallesi'nde bulunan beş bab bakkal dükkânını ve berber dükkânını vakfetmiştir. Vâkif, Anber Kadı Camii'nin yakınında inşa ettirmiş olduğu medresenin, kütüphanenin, Anber Kadı Camii'nin, Yeşillizâde Camii'nin muhtelif gider ve vazifeli maaşları için vakfından tahsisatta bulunmuştur.

2.1.19. Kuru Ağası Hafız İsmail Ağa bin Abdullah Vakfı⁶⁸

22 Cemaziyevvel 1198 / 13 Nisan 1784 tarihinde kurulmuştur. Alacamescid Mahallesi'nden Vâkif İsmail Ağa, 500 kuruşu, medresesini, evini, 8 ambarını ve çeşitli eşyalarını, medresede eğitim gören öğrencilerin ihtiyaçlarının karşılanması ve görevli ücretleri için vakfetmiştir.

⁶⁵ VGMA, Defter: 626-1, Sayfa: 231, Sıra: 331.

⁶⁶ VGMA, Defter: 626-2, Sayfa: 352, Sıra: 463.

⁶⁷ VGMA, Defter: 629, Sayfa: 31, Sıra: 14.

⁶⁸ VGMA, Defter: 630-2, Sayfa: 1063, Sıra: 675.

2.1.20. Rumeli Valisi Mehmed Hakkı Paşa Vakfı⁶⁹

15 Rebiülevvel 1211 / 18 Eylül 1796 tarihinde kurulmuştur. Vâkıf, Doriki Hoca Mahallesi'nde bulunan merhum Şeyh Mahmud Efendi'nin inşâ eylediği Şeyh Mahmud Tekkesi olarak bilinen bir bâb mülk menziline tekke faydasına vakfetmiştir.

2.1.21. Şeyh Hasan Efendi ibn Hacı Ali Vakfı⁷⁰

5 Şevval 1254 / 22 Aralık 1838 yılında kurulmuştur. Kadiriyye Şeyhi Vâkıf Hasan Efendi, Muhsin Fakih Mahallesi'nde bulunan fevkani bir bab oda, iki matbah, iki bab samanlane ve tahtında bir bab ahır, bir divanhane, tahtani bir bab sofa, bir kiler, bir su kuyusu, üç bab odadan müteşekkil dahiliye ve hariciyeli bir bab mülk menziline Kâdiriyye Tekkesi olmak üzere vakfetmiştir.

2.1.22. Molla Ali Efendi bin Ali Vakfı⁷¹

2 Şevval 1260 / 15 Ekim 1844 yılında kurulmuştur. Korucu Mahallesi'nden Vâkıf Molla Ali, Korucu Mahallesi'nde bulunan Süleymaniye Vakfı'na yıllık 64 akçe mukta'a-i zemini olan arsası üzerinde bulunan üç bab tahtânî oda, bir ahır, bir sundurma, bir bab çömlekçi kârhânesi, bir sundurma, sekiz dönümlük sebze bostanı ve dolabını, Hoşkadem Ağa ve Mehmed Bey Camii'nin muhtelif masraf ve vazifeli maaşları için vakfetmiştir.

2.1.23. İzzet Bey bin Hüseyin Vakfı⁷²

25 Zilkade 1264 / 23 Ekim 1848 tarihinde kurulmuştur. Filibe eşrafından İzzet Bey, Filibe'ye yarım saat mesafede bulunan Dink-i Cedid olarak bilinen iki tokmak piriñ dinkini, dört un değirmenini, beş adet anbarını ve iki dönüm arsasını, ismi geçen yerlerin bakım ve onarım giderlerinin karşılanması ve arta kalan miktarın da işletilmesi üzere vakfetmiştir. Vâkıf, Gazi Şehabeddin Paşa Camii'nin vazifeli giderleri ve Hacc mevsimlerinde Hicaz Bölgesi'ne giden güvenilir bir kimseye teslim edilmesi ve bu kişinin de bu miktarın yarısını Medine-i Münevvere'deki ihtiyaç sahiplerine ve diğer yarısını da Mekke-i Mükerrreme'deki fakirlere taksim ve tasadduk edilmesi şart olarak sunulmuştur. Yukarıda bahsi geçen şartların yerine getirilmesinde zorluk yaşanır ise mezkûr meblağın Filibe'de ilm tahsil eden talebelere taksim ve tasadduk edilmesini istemiştir.

69 VGMA, Defter: 579, Sayfa: 6, Sıra: 4.

70 VGMA, Defter: 581-1, Sayfa: 197, Sıra: 202.

71 VGMA, Defter: 583, Sayfa: 197, Sıra: ?.

72 VGMA, Defter: 988, Sayfa: 239, Sıra: 146.

2.1.24. Nazife Hanım bint Halil bin Ahmed Bey Vakfı⁷³

23 Cemaziyelevvel 1269 / 4 Mart 1853 tarihinde kurulmuştur. Çırpan Kasabası Câmî-i Atîk Mahallesi'nden Vâkife Nazife Hanım, 100 kuruşu, Şükriye Cami yanında kendi yaptırdığı medresenin görevli ücretleri ve diğer masrafları için vakfetmiştir.

2.1.25. Emine Hanım ibnet Ahmed Bey Vakfı⁷⁴

13 Cemaziyelevvel 1269 / 22 Şubat 1853 tarihinde kurulmuştur. Çırpan Kasabası Cami-i Cedid Mahallesi'nden Vâkife Emine Hanım, mahallesinde bulunan bir bab menzilinini, Ali Efendi Medresesi'ni, Topkoru'da bulunan arazisini ve muhtelif gayrimenkullerini ve 600 gurusunu Ali Efendi Medresesi'nin masrafları ve vazifeli maaşları için vakfetmiştir.

2.1.26. Hacı Mehmed Efendi bin Hüseyin Ağa Vakfı⁷⁵

Gurre-i Receb 1280 / 12 Aralık 1863 tarihinde kurulmuştur. Uzuncaâbâd-ı Hasköy Kasabası Osman Fakih Mahallesi'nden Hacı Mehmed Efendi, 3.200 kuruşu, Cami-i Cedid Mahallesi'nde kendi yaptırmış olduğu medresede görevlilerin ücretleri ve bu medresenin diğer giderleri için vakfetmiştir.

2.1.27. Hafız Osman Efendi ibn Mustafa Vakfı⁷⁶

13 Safer 1284 / 16 Haziran 1867 tarihinde kurulmuştur. Kanoş Mahallesi'nin Göklene Köyü'nden Vâkif Hafız Osman Efendi, 2.000 kuruşu, köydeki caminin görevli ücretleri ve diğer giderleri için vakfetmiştir.

2.2. Filibe Vakıflarının Sosyal Boyutu

2.2.1. Dinî Hizmetler

Filibe'de kurulan vakıfların 23'ü din hizmetlerine tahsis edilmiştir. Filibe'de ise 4 mescid, 17 cami, 5 tekke vakıflar tarafından inşa edilmiş ve desteklenmiştir. Ayrıca Haremeyn'e hizmet eden 4 vakıf tespit edilmiştir. Filibe'de 5 vakıf tekke ve zaviye yararına kurulmuştur.

Vakıflar vesilesi ile 10 imam, 5 müezzin, 20 cüzhan, 1 ihlashan, 2 devrhan, 1

⁷³ VGMA, Defter: 582, Sayfa: 215, Sıra: 148.

⁷⁴ BOA Ev. VKF, Dosya No: 3, Gömlek No: 1.

⁷⁵ VGMA, Defter: 583, Sayfa: 176, Sıra: 153.

⁷⁶ VGMA, Defter: 988, Sayfa: 15, Sıra: 10.

hafız, 1 hatib, 2 salahan, 3 vaiz, 1 şeyhülkurra olmak üzere toplam 36 kişi istihdam edilmiştir.

Ayverdi'nin tespitlerine göre Filibe'de 32 mescid ve 42 cami inşa edilmiştir. 1874 ve 1877 Tarihli Edirne Vilayet Salnamesi'ne göre Filibe'de 39 Cami ve 9 Mescid bulunmaktaydı. Ayrıca 13 kilise ve 1 havra Filibe'de ibadete açık durumdaydı.

2.2.2. Kültürel Hizmetler

Filibe'de kurulan vakıfların 13'ü kültürel hizmetler alanında faaliyet göstermiştir. Elimizde bulunan vakfiyeler muvacehesinde Filibe'de 3 kütüphane, 5 medrese, 4 mekteb vakıflarca desteklenmiş ve inşa edilmiştir. 1751 tarihli Osman Ağa bin Abdülfettah Vakfi'na ait kütüphanede bulunan kitap isimleri vakfiyede ayrıntılı bir şekilde yazılıdır. Bu kütüphanede yaklaşık 90 kitap bulunmaktadır.

5 muallim, 7 müderris, 1 dersiam, 1 hafizü'l-kütüb ve 16 hücre görevlisi olmak üzere toplam 30 kişi istihdam edilmiştir.

Yediyıldız'ın tespitlerine göre XVIII. yıl vakıf giderlerinin yaklaşık %30'u eğitim hizmetlerine tahsis edilmiştir. Bu açıdan bakıldığında Filibe'de genel itibariyle eğitime ayrılan vakıf bütçesi bu orana yakındır.

Ayverdi Filibe'de 8 medrese ve 11 mekteb tespit etmiştir. 1874/1877 tarihli Edirne Vilayet Salnamesi'ne göre Filibe'de 28 mekteb faaliyette idi.

2.2.3. Beledî Hizmetler

Pirî Mehmed Paşa 1580 tarihinde kurmuş olduğu vakıf vesilesiyle Prizren'de imaret hizmetini hayata geçirmiş ve bu imaret çevresinde mahalle oluşmuştur. Günümüzde İmaret adı verilen bir bölge varlığını sürdürmektedir.

1746 tarihli Mehmed Bey bin Ali Vakfi, vâkıfın inşa etmiş olduğu hanın su ihtiyacını gören su yolcusu ile yine vâkıf tarafından Filibe'de inşa edilen 7 adet çeşmenin su yollarına günlük 5'er akçe tahsis edilmiştir. Bahsi geçen çeşmelerin su ihtiyacı Meriç Nehri'nden dolap ve borular yardımıyla tedarik edilmiş ve bu teçhizat için yıllık 3.000 akçe ayrılmıştır. Ayrıca, vâkıf mezkûr hanın buzhanesinde depolanmak üzere kış aylarında kar tedarik edilmesini ve bu karın soğuk su olarak yaz aylarında Allah rızası için insanların kullanımına sunulması istenmiştir.

1751 tarihli Osman Ağa bin Abdülfettah Vakfi, birçok çeşmenin yapımında ve bakım ve onarımında katkıda bulunmuştur.

Vâkıf Molla Ali 1844 yılında kurmuş olduğu vakıf ile, Kassâb Mahallesi'nde inşa

ettiği iki adet çeşmenin tamir ve bakımı için gayrimenkullerinden hasıl olan kira gelirinden yıllık bir guruş tahsis etmiştir.

Vâkıf Osman Ağa bin Abdulfettah, Filibe'nin Paşa Mahallesi'nde yaptırdığı kaldırımların bakım ve onarım masraflarının kurmuş olduğu vakıf tarafından karşılanmasını istemiştir. Ayrıca bir vakıf kaldırımların tamiri için tahsisatta bulunmuştur.

Vakıflar vesilesi ile Filibe'de 1 su dolabı, 16 çeşme inşa edilmiştir. Bunlar vakfiyelerde kayda geçen bilgilerdir. Bunlar haricinde Ayverdi'nin tespitleri ve Salname'de geçen bilgiler beledi hizmetlere dair birçok binanın varlığıdır.

2.3. Filibe Vakıflarının İktisadî Boyutu

2.3.1. Ticaret ve Üretim

1746 tarihli Mehmed Bey bin Ali Vakfı'na göre, vâkıf dükkanlarını ve hanını kiralamış ve bunlardan hasıl olan geliri hayrî yollara hasretmiştir. Hanın giderleri için yıllık 9.000 guruş tahsis edilmiştir.

Vakfiyelere göre 102 dükkân, 7 menzil, 30 pirinç dinki, 30 buğday değirmeni, 1 bostan, 2 mera, 2 bahçe, 2 köy, 1 çardak, 2 fırın, 2 arsa vakfa konu edilmiştir.

1874/1877 tarihli Edirne Vilayeti Salnameleri'ne göre Filibe merkezinde toplam 45 han, 1 bedestan, 4 çömlekçi kârhanesi, 2 debbağhane, 2 yağhane, 83 müskirat mağazası (şarap satışı), 53 fırın, 140 muhtelif mağaza, 2 kiremithane, 8 değirmen, 1 kahvehane, 1770 muhtelif dükkanlar bulunmaktadır. Ayrıca Filibe Sancağı genelinde ise 2 bedestan, 4 çömlekçi kârhanesi, 24 debbağhane, 56 yağhane, 171 müskirat mağazası, 114 han, 215 fırın, 295 muhtelif mağaza, 2 kiremithane, 88 değirmen, 128 kahvehane ve 4439 muhtelif dükkanlar bulunmaktadır.

Filibe'de tarımsal faaliyetlerin yoğun olduğu ve özellikle çeltik üretiminin yüksek olduğu vakfiyelerden anlaşılmaktadır. Birçok dink, değirmen ve çeltik mahsulünün vakfa konu edildiği görülmektedir. İstanbul'un pirinç ihtiyacının büyük bir kısmı Filibe'den karşılanmaktaydı.

2.3.2. Finansal İşlemler / Para Vakıfları

İncelenen vakfiyeler arasında 11 adet para vakıf tespit edilmiştir. Vakfedilen toplam meblağ 8.927.460 akçe olmuştur. 1593 tarihli Zâl Mahmud Paşa Vakfı 1.161.500 akçe ve 1848 tarihli İzzet Bey bin Hüseyin Vakfı 4.800.000 akçe ile en yüksek meblağlı para vakıflarını kurmuşlardır. Genel itibarıyla kurulan para vakıfları %15 oranı ile işletilirken, 5 adet vakfın işletme oranı vakfiyede belirtilmemiştir.

2.3.3. İstihdam ve Ücretler

Filibe’de kurulan 28 vakıf vesilesi ile toplam 124 kişi istihdam edilmiş ve bunlara günlük 1.283,4 akçe yevmiye ödemesi yapılmıştır. Bu ödemenin yıllık karşılığı ise 462.024 akçe olmuştur.

Sonuç

Avrupa’nın Batısında modern kapitalizmin öngördüğü çıkarıcı ve bireyci insan tipi ve onun çıkarlarının hizmet edecek kurumsal yapı oluşurken, aynı dönemlerde Avrupa’nın doğusunda Balkanlarda insan ve topluma farklı değerler temelinde yaklaşan Osmanlı vakıf medeniyeti inşaa edilmekteydi. Birçok alandaki insan ve toplum ihtiyaçlarını vakıf anlayışıyla gidermeyi önceleyen Osmanlı dünya tasavvuru Balkan coğrafyasındaki fetihlerle kurulan şehirlerde adım adım hayata geçirilmiştir.

Balkan coğrafyası Osmanlı fetih ve medeniyetiyle tarımsal alandaki tımar sisteminden sınai üretimdeki ahilik ve lonca sistemine kadar bir çok alanda yeniliklerle karşılaşmıştır. Ancak şüphe yok ki en önemli yeniliklerden birisi de Osmanlılar tarafından kurulan vakıfların ve müesseselerin sosyal, kültürel, dini ve ekonomik alanda ortaya çıkardıkları etki ve faydalardır. Anadolu ile Balkan coğrafyası arasındaki ekonomik ve ticari alandaki entegrasyonun sağlanmasında vakıflar yoluyla kurulan kervansaraylar, zaviyeler, hanlar, hamamlar, yol ve köprü gibi alt yapıların ve mektep, medrese, tekke ve cami gibi sosyal yapıların son derece önemli rolü ve önemi olmuştur.

Osmanlı devlet ve toplumu tüccarlar ve kervanları için ticaret yollarının belirli ve önemli noktalarında zaviyeler, kervansaraylar, hanlar ve hamamlar kurmuştur.

Balkanlardaki Osmanlı fetihleri, yerleşimi ve şehirlerin kuruluşu, imarı ve iskanında vakıf kurumunun hayati düzeyde önemli bir rol oynadığı anlaşılmaktadır. Adına “İmaret sistemi” denilen vakıflar yoluyla doğudan batıya doğru yol boyunca, köprü, kervansaray, han, hamam gibi yapılar inşaa edilirken, şehrin içinde de birçok tesis ve külliye inşaa etmişlerdir. Şehirler yanında köy ve mezaralarda da zaviyeler kurarak buraları şenlendirme, güvenliği sağlama yoluyla sosyo-kültürel ve ekonomik hayatın zenginleşmesine önemli katkılar sağlamışlardır.

Bu çalışmaya konu edilen Prizren ve Filibe’ye ait vakıflar genel manada dinî hizmetler alanına hasredilmiştir. Prizren’e ait 26 vakfın, cami ve mescid gibi yapıların giderleri ve bu mabedlerde vazife gören kişilerin maaşlarını karşıladığı görülmektedir. Bunun yanı sıra 8 adet vakfın ise medrese ve mekteb gibi eğitim

kurumlarının giderlerini karşıladığı müşahede edilmiştir. Mehmed Paşa 1580 tarihinde kurmuş olduğu vakıf vesilesiyle Prizren'de imaret hizmetini hayata geçirmiştir. Mehmed Emin Paşa'nın 1807 tarihli vakfi ise kütüphane kurmuştur. Prizren'de kurulmuş olan para vakfi sayısı 22'dir. Prizren'e ait vakıflardan iki tanesi hariç diğerleri 19. ve 20. yüzyılda kurulmuştur.

Filibe'de 15 adet vakıf dinî işlere hasredilmiştir. Prizren'deki vakıfların hizmet alanlarına ek olarak Filibe'de tekke ve zaviyelere yönelik kurulmuş vakıfların sayısı 5 olarak gerçekleşmiştir. Filibe'nin ticaret yolları üzerinde olmasının bir neticesi olarak han işleten vakıflar da öne çıkmaktadır. Şehirdeki iktisadi faaliyetlerin hareketlenmesi ve finanse edilmesi adına 10 adet para vakfi kurulmuştur. Medrese, mekteb, kütüphane gibi eğitim hizmetlerine dair 12 adet vakıf kurulmuştur. Harameyn'e hizmet etmek üzere kurulmuş olan 4 adet vakıf bulunmaktadır. Filibe vakıflarının, 14. yüzyıldan başlayıp 19. yüzyıla kadar devam ettiği görülmektedir.

Filibe ve Prizren vakıflarının genel itibarıyla dinî hizmetler alanına tahsisatta bulunduğu ortaya çıkmıştır.

Çalışmaya konu edilen iki şehirde ticari faaliyetlerin etkin olduğu ve birçok ticari metanın vakfa konu edildiği anlaşılmıştır.

Filibe'de vakfa konu edilen çeltik dinki ve buğday değirmenlerinin çokluğu bu şehrin tarımsal faaliyet açısından bereketli olduğunu ortaya koymuştur.

Cami, mescid, mekteb, medrese, kervansaray, han, hamam, kütüphane, tekke, çeşme gibi kamunun hizmetine sunulan yapıların bu iki Osmanlı şehrinde de mevcut bulunduğu anlaşılmıştır.

Neredeyse her vakıfta vakıf eserlerin tamir, termimine dair bir ibare bulunmaktadır. Bu demek oluyor ki her vakıf aynı zamanda birer restorasyon vazifesi üstlenmiştir. Bu eserlerin uzun süreler topluma hizmet etmesinde ve günümüze ulaşmasında bu restorasyon faaliyetlerinin de önemli bir yeri olmuştur.

Öncelikle Osmanlı'nın 600 yıl boyunca muhtelif dini, etnik ve mezhebi unsurları huzur ve refah içerisinde bir arada yaşatabilmiş olması belki de bize kalan en önemli mirasıdır. Bu mirasın oluşmasında vakıfların çok önemli bir payının olduğu kanaatindeyim. Çünkü vakıfların hizmetlerin tüm Osmanlı tebaası faydalanmış ve iktisadi refahın topluma yayılmasında ve sirayet etmesinde vakıf müessesesi önemli rol oynamıştır. Ayrıca bize miras kalan ve günümüzde pek de kıymetini bilemediğimiz şehirlerin oluşumunda vakıfların rolü yadsınamaz.

Bunların yanı sıra döneminde saraydan haneye, padişaktan reñçpere toplumun bütün unsurlarının az-çok şehirlerin iâşe ve imarına katkıda bulunması vakıflar vesilesi ile olmuştur.

Mahalle, köy, nahiye, kaza, sancak buralarda yaşayan insanların vakıf kurarken ve şehirlerine katkıda bulunurken birbirlerinden haberdar olarak ve imece usulü ile hareket ettikleri dikkat çekmektedir. Yaşadıkları yerin eksikliklerini tespit ederek, toplumla çatışmadan ve hayatın akışıyla çakışmadan kurmuş oldukları vakıflar ile tabir caizse nokta atışı hizmetlere imza atmışlardır. Tüm bunların yanında ve belki de en önemlisi oluşumunda inisiyatif aldıkları şehirlere ve eserlere sahip çıkmışlardır. Vakıf sistemi ile şehrin inşasında sorumluluk üstlenen ve inisiyatif alan toplum, o şehrin korunmasında daha iştiyaklı olmuştur. Bu noktada belediyecilikte adem-i merkezîyetçi yönetim anlayışının önemi ortaya çıkmaktadır. Merkezîyetçi yaklaşım devletin ya da belediyenin tek sorumlu olduğu düşüncesini toplumda hâkim kılmış ve insanların sorumluluk duygularını erozyona uğratmıştır.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Vakfiyeler

- VGMA, Defter: 590, Sayfa: 198, Sıra: 179.
VGMA, Defter: 991, Sayfa: 51, Sıra: 68.
VGMA, Defter: 991, Sayfa: 54, Sıra: 71.
VGMA, Defter: 590, Sayfa: 198, Sıra: 179.
VGMA, Defter: 989, Sayfa: 73, Sıra: 56.
VGMA, Defter: 581-2, Sayfa: 441, Sıra: 418.
VGMA, Defter: 632, Sayfa: 171, Sıra: 95.
VGMA, Defter: 987, Sayfa: 209, Sıra: 68.
VGMA, Defter: 582, Sayfa: 58, Sıra: 30.
VGMA, Defter: 582-1, Sayfa: 59, Sıra: 31.
VGMA, Defter: 988, Sayfa: 233, Sıra: 139.
VGMA, Defter: 583, Sayfa: 186, Sıra: 162.
VGMA, Defter: 988, Sayfa: 39, Sıra: 19.
VGMA, Defter: 988, Sayfa: 236, Sıra: 142.
VGMA, Defter: 989, Sayfa: 33, Sıra: 28.
VGMA, Defter: 988, Sayfa: 261, Sıra: 164.
VGMA, Defter: 988, Sayfa: 271, Sıra: 172.
VGMA, Defter: 989, Sayfa: 23, Sıra: 19.
VGMA, Defter: 989, Sayfa: 27, Sıra: 24.
VGMA, Defter: 989, Sayfa: 29, Sıra: 25.
VGMA, Defter: 989, Sayfa: 37, Sıra: 31.
VGMA, Defter: 990, Sayfa: 25, Sıra: 21.
VGMA, Defter: 990, Sayfa: 33, Sıra: 26.
VGMA, Defter: 990, Sayfa: 61, Sıra: 55.
VGMA, Defter: 989, Sayfa: 172, Sıra: 128.
VGMA, Defter: 989, Sayfa: 146, Sıra: 111.
VGMA, Defter: 990, Sayfa: 89, Sıra: 74.

- VGMA, Defter: 990, Sayfa: 21, Sıra: 17.
VGMA, Defter: 601, Sayfa: 154, Sıra: 197.
VGMA, Defter: 990, Sayfa: 61, Sıra: 56.
VGMA, Defter: 991, Sayfa: 54, Sıra: 71.
VGMA, Defter: 990, Sayfa: 59, Sıra: 53.
VGMA, Defter: 991, Sayfa: 51, Sıra: 68.
VGMA, Defter: 632, Sayfa: 474, Sıra: 204.
VGMA, Defter: 988, Sayfa: 15, Sıra: 10.
VGMA, Defter: 632, Sayfa: 474, Sıra: 204.
VGMA, Defter: 630, Sayfa: 974, Sıra: 585.
VGMA, Defter: 628, Sayfa: 449, Sıra: 233.
VGMA, Defter: 633, Sayfa: 88, Sıra: 33.
VGMA, Defter: 747, Sayfa: 466, Sıra: 309.
VGMA, Defter: 583, Sayfa: 168, Sıra: 148.
VGMA, Defter: 20, Sayfa: 1, Sıra: 1.
VGMA, Defter: 627, Sayfa: 138, Sıra: 88.
VGMA, Defter: 731, Sayfa: 25, Sıra: 18.
VGMA, Defter: 731, Sayfa: 25, Sıra: 18.
VGMA, Defter: 734, Sayfa: 94, Sıra: 57.
VGMA, Defter: 623, Sayfa: 234, Sıra: 228.
VGMA, Defter: 738, Sayfa: 119, Sıra: 73.
VGMA, Defter: 738, Sayfa: 209, Sıra: 117.
VGMA, Defter: 738, Sayfa: 249, Sıra: 147.
VGMA, Defter: 629, Sayfa: 445, Sıra: 344.
VGMA, Defter: 626-1, Sayfa: 231, Sıra: 331.
VGMA, Defter: 626-2, Sayfa: 352, Sıra: 463.
VGMA, Defter: 629, Sayfa: 31, Sıra: 14.
VGMA, Defter: 630-2, Sayfa: 1063, Sıra: 675.
VGMA, Defter: 579, Sayfa: 6, Sıra: 4.
VGMA, Defter: 581-1, Sayfa: 197, Sıra: 202.

VGMA, Defter: 583, Sayfa: 197, Sıra: ?.

VGMA, Defter: 988, Sayfa: 239, Sıra: 146.

VGMA, Defter: 582, Sayfa: 215, Sıra: 148.

BOA Ev. VKF, Dosya No: 3, Gömlek No: 1.

VGMA, Defter: 583, Sayfa: 176, Sıra: 153.

VGMA, Defter: 988, Sayfa: 15, Sıra: 10.

Salnameler

1874/1877 Tarihli Edirne Vilayet Salnamesi

1879 Tarihli Kosova Vilayet Salnamesi

Araştırma Eserler

Ayverdi, Ekrem Hakkı, *Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri*, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul 2000.

Barkan, Ömer Lütfi, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu olarak, Vakıflar ve Temlikler: İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler" *Vakıflar Dergisi*, (1940) Sayı: 11: 279-386.

Boykov, Grigor, "Karlızâde Ali Bey: An Ottoman Dignitary's Pious Endowment and the Emergence of the Town of Karlova in Central Bulgaria" (C. Kafadar, & G. Tekin) *Journal of Turkish Studies*, Harvard (2013).

Bulut, Mehmet, "Osmanlılar'da Ekonominin Finansmanı Meselesine Yeniden Genel Bir Bakış", *İslam Araştırmaları Dergisi*, (2008), 18, 4: 447-452.

Bulut, Mehmet, "Reconsideration of Economic Views of a Classical Empire and a Nation State during the Mercantilist Ages" *American Journal of Economics and Sociology* (SSCI), (2009), *Vol: 68, No. 3, 791-828*.

Çizakca, Murat, "Latest Development in the Western Non-Profit Sector and the Implications for Islamic Awqaf", *Islamic Economic Institutions and the Elimination of Poverty*, The Islamic Foundation, Leicester (2002), ss. 263-287.

İnalçık, Halil, "Türkler ve Balkanlar" *Balkanlar*, Haz. İ. Soysal, Eren Yayınları (1993), İstanbul, ss. 9-32.

İnalçık, Halil, "Vakıf Medeniyeti", *Vakıflar Dergisi Özel Sayısı: Vakıf Medeniyeti*, Ankara (2006).

İnalçık, Halil, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I, Klasik Dönem (1302-1606), Siyasal Kurumsal ve Ekonomik Yaklaşım*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2009.

Kiel, Machiel “Prizren”, *TDVİA*, c. 34/349-351, (2007).

Kiel, Machiel “Filibe”, *TDVİA*, c. 13/79-82, (1996).

Küçükdağ, Yusuf “Pirî Mehmed Paşa”, *TDVİA*, C.34. İstanbul (2007).

Leeuwen, Richard Van, *Bir Osmanlı Şehri Şam*, Küre Yayınları, İstanbul, 2012.

Öztürk, Nazif, Tarihte ve Bugün Vakıflar Eliyle Aileye Götürülen Hizmetler, *Sosyal Politikalar Çalışma Dergisi*, (1993), 3, ss. 78-89.

Ekler

Tablo 1: Prizren Vakıfları

	Vakfın Kuruluş Tarihi	Vakfın İsmi
1	28 Zilkade 1310 / 3 Mart 1538	Mehmed Bey bin Hayreddin Bey
2	Evâil-i Muharrem 988 / 17-26 Şubat 1580	Mehmed Paşa
3	Evâil-i Rebiülevvel 1222 / 9 Mayıs 1807	Mehmed Emin Paşa bin Tahir Paşa
4	Evâsıt-ı Cemâziyelevvel 1247 / 17-27 Ekim 1831	Tahir Paşazâde Mehmed Emin Paşa
5	21 Rebiülevvel 1247 / 30 Ağustos 1831	Mahmud Paşa bin Tahir Paşa
6	Gurre-i Rebiülâhîr 1265 / 24 Şubat 1849	Hacı Mehmed bin Süleyman
7	Gurre-i Rebiülâhîr 1265 / 24 Şubat 1849	Molla Nuh bin Ömer ve Rufevası
8	25 Zilkade 1278 / 24 Mayıs 1862	İsmail Bey bin Beytullah Bey
9	Evâhîr-i Ramazan 1281 / 26 Şubat 1865	Yazır Mehmed Efendi
10	15 Rebiülevvel 1297 / 26 Şubat 1880	Bayram bin Ali
11	23 Zilhicce 1300 / 25 Ekim 1883	Veliyüddin Efendi bin Yusuf
12	15 Muharrem 1302 / 4 Kasım 1884	Hâfız Ali Efendi bin Mehmed Kâmil Efendi
13	24 Receb 1302 / 9 Mayıs 1885	Muhtar Ağa ibn Abdullah
14	20 Şaban 1302 / 4 Haziran 1885	Malik Ağa ibn Maksud
15	19 Rebiülâhîr 1303 / 25 Ocak 1886	Said bin Reşid bin Seyfullah
16	15 Receb 1307 / 7 Mart 1890	Mehmed Şakir Efendi ibn Ali Ağa
17	10 Ramazan 1307 / 30 Nisan 1890	Ömer bin Zennun
18	15 Cemaziyelâhîr 1330 / 1 Haziran 1912	Selim Ağa ibn Hacı Abdullah ve Rufevası
19	Ramazan 1329 / 23 Eylül 1911	Hayrullah Ağa bin Bahtiyar
20	18 Ramazan 1328 / 23 Eylül 1910	Destan Efendi bin Said Ağa
21	25 Receb 1325 / 3 Eylül 1907	Molla Mustafa bin Nuhi
22	15 Cemâziyelevvel 1325 / 26 Haziran 1907	Abdülfettah Efendi bin Behlül Efendi bin Hüseyin
23	26 Zilkade 1324 / 11 Ocak 1907	Şemseddin bin Hüsrev
24	19 Şevval 1321 / 8 Ocak 1904	Abdullah bin Mürsel
25	9 Şaban 1318 / 2 Aralık 1900	Hızır Ağa ibn Abdülvehhab
26	8 Cemaziyelâhîr 1308 / 3 Ekim 1900	Muhsin Ağa ibn Veli
27	Gurre-i Safer 1318 / 31 Mayıs 1900	Seyyid Edhem bin Tahir
28	22 Ramazan 1317 / 24 Ocak 1900	Penbe bint Receb Ağa
29	1 Şaban 1315 / 26 Aralık 1897	Osman Ağa ibn Hasan Ağa
30	8 Cemâziyelâhîr 1308 / 19 Ocak 1891	İsmail Ağa bin Halid

Tablo 2. Prizren Para Vakıfları

	Tarih	Vakfın İsmi	Meblağ (Akçe)	İşletme Oranı
1	1580	Mehmed Paşa	430.300	%10
2	1831	Tahir Paşazâde Mehmed Emin Paşa	360.000	%15
3	1831	Mahmud Paşa Bin Tahir Paşa	1.800.000	%15
4	1849	Hacı Mehmed Bin Süleyman	600.000	%15
5	1849	Molla Nuh Bin Ömer Ve Rufekası	1.200.000	%15
6	1880	Bayram Bin Ali	120.000	%15
7	1883	Veliyüddin Efendi Bin Yusuf	60.000	%15
8	1884	Hâfız Ali Efendi Bin Mehmed Kâmil Efendi	120.000	%15
9	1885	Muhtar Ağa İbn Abdul	60.000	%15
10	1885	Malik Ağa İbn Maksud	60.000	%15
11	1886	Said Bin Reşid Bin Seyfullah	60.000	%15
12	1890	Mehmed Şakir Efendi İbn Ali Ağa	120.000	%15
13	1890	Ömer bin Zennun	60.000	%15
14	1891	Selim Ağa İbn Hacı Abdullah ve Rufekası	120.000	%15
15	1897	Hayrullah Ağa İbn Bahtiyar	180.000	%15
16	1900	Destan Efendi İbn Said Ağa	60.000	%15
17	1900	Molla Mustafa İbn Nuhi	60.000	%15
18	1900	Şemseddin İbn Hüsrev	120.000	%15
19	1904	Abdullah İbn Mürsel	60.000	%15
20	1907	Hızır Ağa İbn Abdülvehhab	144.000	%15
21	1907	Muhsin Ağa İbn Veli	120.000	%15
22	1911	Osman Ağa İbn Hasan Ağa	120.000	%15
	-	TOPLAM	6.034.300	-

Osmanlı Dönemi Rumeli Vakıfları ve Şehirleşme:
Prizren ve Filibe Vakıfları Örneği

709

Tablo 3: Filibe Vakıfları

	Vakfın Kuruluş Tarihi	Vakfın İsmi
1	1 Şaban 801 / 8 Nisan 1399	Ali Bey bin Karlı
2	2 Muharrem 872 / 3 Ağustos 1467	İsfendiyarzâde İsmail Bey
3	1 Şevval 875 / 23 Mart 1471	İskender Bey bin Abdurrahman bin Rüstem Paşa
4	8 Haziran 1521 / 2 Recep 927	Piri Mehmed Paşa
5	Evâsıt-ı Recep 996 / 5-14 Haziran 1588	Hatice Hatun bint Mehmed Şah Çelebi
6	30 Muharrem 1002 / 26 Ekim 1593	Zâl Mahmud Paşa
7	20 Rebiülevvel 1008 / 18 Ağustos 1669	Şeyh İsmail Efendi bin Alaeddin
8	10 Zilkade 1082 / 9 Mart 1672	Meryem bint Hüseyin
9	24 Ramazan 1094 / 16 Eylül 1683	Alime Hatun bint Hüseyin
10	12 Cemaziyelevvel 1111 / 5 Kasım 1699	Şeyh Ömer Efendi bin Mustafa
11	20 Cemâziyelevvel 1132 / 30 Mart 1720	Hacı Abdurrahman Efendi bin Yakub bin Süleyman
12	20 Şaban 1159 / 7 Eylül 1746	Mehmed Bey bin Ali
13	29 Muharrem 1169 / 17 Ocak 1749	Hacı Mollazâde Mehmed Ağa bin Abdurrahman
14	11 Şaban 1163 / 6 Temmuz 1750	Ali Ağa bin Mustafa ve Validesi
15	6 Receb 1164 / 31 Mayıs 1751	Hacı Osman Ağa bin Abdulfettah
16	15 Receb 1178 / 8 Ocak 1765	Hacı Mehmed bin Mustafa
17	5 Cemaziyelahir 1194 / 8 Haziran 1780	Şeyh Ömer Efendi bin Mustafa
18	16 Zilkade 1197 / 13 Ekim 1783	Filibe Nazır Seyyid Ömer Ağa bin Yusuf
19	22 Cemaziyelevvel 1198 / 13 Nisan 1784	Koru Ağası Hafız İsmail Ağa bin Abdullah
20	15 Rebiülevvel 1211 / 18 Eylül 1796	Rumeli Valisi Mehmed Hakkı Paşa
21	5 Şevval 1254 / 22 Aralık 1838	Şeyh Hasan Efendi ibn Hacı Ali
22	2 Şevval 1260 / 15 Ekim 1844	Molla Ali Efendi bin Ali
23	25 Zilkade 1264 / 23 Ekim 1848	İzzet Bey bin Hüseyin
24	23 Cemaziyelevvel 1269 / 4 Mart 1853	Nazife Hanım bint Halil bin Ahmed Bey
25	13 Cemaziyelevvel 1269 / 22 Şubat 1853	Emine Hanım ibnet Ahmed Bey
26	Gurre-i Receb 1280 / 12 Aralık 1863	Hacı Mehmed Efendi bin Hüseyin Ağa
27	13 Safer 1284 / 16 Haziran 1867	Hafız Osman Efendi ibn Mustafa

Tablo 4: Filibe Para Vakıfları

	Tarih	Vakfın İsmi	Meblağ (akçe)	İşletme Oranı
1	1588	Hatice Hatun bint Mehmed Şah Çelebi	20.000	
2	1593	Zâl Mahmud Paşa	1.161.500	
3	1683	Alime Hatun bint Hüseyin	10.000	
4	1720	Hacı Abdurrahman Efendi	120.960	%15
5	1751	Osman Ağa bin Abdulfettah	2.047.000	-
6	1784	İsmail Ağa bin Abdullah	60.000	%15
7	1848	İzzet Bey bin Hüseyin	4.800.000	%15
8	1853	Emine Hanım ibnet Ahmed Bey	72.000	%15
9	1863	Hacı Mehmed Efendi bin Hüseyin Ağa	384.000	%15
10	1863	Nazife Hanım bint Halil bin Ahmed Bey	12.000	%15
11	1867	Hafız Osman Efendi ibn Mustafa	240.000	-
	-	TOPLAM	8.927.460	-